

мінального закону, визначенні їх структури, місця розташування в самому кримінальному законі та встановлення співвідношення з іншими положеннями Кримінального кодексу.

Тільки при умові комплексного застосування викладеної системи факторів та знань, які утворюють теорію криміналізації, можливе отримання позитивного результату при створенні чи вдосконаленні кримінального законодавства.

Література

1. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. — М.: Изд-во полит. лит., 1981. — С. 366.
2. Решетников Ф. М. Уголовное право буржуазных стран. Вып. 2. «Классическая» школа и антрополого-социологическое направление. — М., 1966. — С. 3.
3. Решетников Ф. М. Уголовное право буржуазных стран. Вып. 3. Современные буржуазные уголовно-правовые теории. — М., 1967.
4. Ансель М. Новая социальная защита (гуманистическое движение в уголовной политике): пер. с фр. / под ред. А. А. Пионтковского. — М.: Прогресс, 1970.

Анотація

У статті викладається система основних факторів та знань, які утворюють теорію криміналізації з позиції падаючої ідеології раціоналізму кримінально-правової доктрини. Зроблено висновки, що тільки за умов прийняття до уваги усіх існуючих факторів можливе отримання позитивного результату при створенні чи вдосконаленні кримінального законодавства.

Ключові слова: теорія криміналізації, законодавча техніка.

Summary

The main ideas of criminalization theory that are connected with state of criminal policy and ideology, main criminal-legal paradigms and legal techniques are analyzed in this article. Author proposes her way of viewing on modern theory of criminalization upon rationalism concept.

Keywords: theory of criminalization, legal techniques.

УДК 343.9.01-054

Ю. О. Стрелковська

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОТИДІЯ ЕТНІЧНІЙ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Організована злочинність проявляє себе через діяльність окремих організованих злочинних груп (далі — ОЗГ). На практиці існує багато їх різновидів, одним з яких є ОЗГ, сформовані на етнічній основі. В науці не існує сталої термінології щодо цього феномена, тому можна зустріти різні терміни: «злочинні етнічні формування» (Г. Гевордян), «етнічні угруповання» (Є. В. Топільська), «етнічні організовані злочинні групи» (Т. В. Дашков, Д. М. Коломитц), «організовані групи та злочинні організації, сформовані на етнічній основі» (статистична звітність МВС).

Усі вищеперелічені терміни, що описують феномен етнічної організованої злочинності, базуються на понятті етносу. З грецької етнос перекладається як

плем'я, народ і означає сталу людську спільноту, яка історично виникає на певній території і характеризується усвідомленням своєї єдності та самобутності, спільністю мови, культури, побуту, звичаїв, традицій та особливостями психологічного складу» [1].

Сама по собі етнічна структура ОЗГ може виступати як критерій для розмежування окремих їх видів. Наприклад, Б. В. Лизогуб на основі вивчення світового досвіду боротьби з організованою злочинністю пропонує такий розподіл ОЗГ за цією ознакою: 1) східноєвропейські угруповання (російські, українські, польські, литовські тощо); 2) італійські угруповання (сіцилійські, калабрійські, неаполітанські, американо-італійські); 3) негритянські угруповання; 4) нігерійські угруповання; 5) латиноамериканські угруповання та центральноамериканські угруповання; 6) колумбійські угруповання; 7) мексиканські угруповання; 8) азіатські угруповання (китайські, корейські, японські, в'єтнамські, кавказькі, чеченські, вірменські, азербайджанські, дагестанські, середньоазіатські, афганські, пакистанські); 9) «інтернаціональні». Спільною ознакою для всіх цих злочинних угруповань, за винятком останнього, є домінування у їхньому складі осіб певної етнічної або національної належності [2]. Таким чином, згідно з вказаним критерієм можна виділити стільки видів ОЗГ, сформованих на етнічній основі, скільки існує етносів та національностей. Однак треба зазначити, що об'єктом дослідження даної статті є не всі етнічні ОЗУ, а лише ті, що сформовані з представників нетитульних націй [3].

Етнічні злочинні групи формуються на основі національної та кланової спорідненості, прийнятих традицій та звичаїв. Більшість злочинних угруповань за своїм складом є відображенням національного складу регіону, в якому вони функціонують. У своїй злочинній діяльності вони суттєво спираються на діаспору, яка проживає в даній місцевості. При вивченні етнічної організованої злочинності необхідно враховувати моральні норми конкретного етносу, в яких незаконна діяльність може і не розглядатись як злочинна. Вона може бути справою всією родини (наприклад, наркобізнес для циган) [4].

Етнічним організованим злочинним угрупованням притаманна спеціалізація за окремими видами злочинної діяльності. У деяких випадках це обумовлено зв'язками з організованою злочинністю на батьківщині та традиційними видами злочинної активності. Так, за оцінками фахівців Європолу на території Європи існує такий розподіл: традиційно турецькі та албанські організовані злочинні угруповання займаються імпортом та розповсюдженням наркотиків, зокрема героїну. Для румунських та болгарських ОЗГ характерні корисні злочини та торгівля людьми. Китайські ОЗГ сприяють нелегальній міграції та торгівлі людьми з метою подальшої сексуальної експлуатації. Вони також отримують прибуток від контрабанди в країни — члени Європейського Союзу [5].

Для країн СНД характерна наявність дещо інших етнічних ОЗГ та їх спрямованість. За даними, що наводить Г. Геворгян, чеченська спільнота займається незаконним експортом нафти та нафтопродуктів, металу, банківськими операціями, викраденням автомобілів, вимаганням. Азербайджанські угрупован-

ня спеціалізуються на насильницьких, корисно-насильницьких злочинах, шахрайстві, незаконному виготовленні алкогольних напоїв, торгівлі наркотиками, вимаганні. Вірменські вчинюють злочини у галузі економіки, займаються незаконним автобізнесом, шахрайством, вимаганням, торгівлею зброєю. Грузинські спеціалізуються на квартирних крадіжках, розбійних нападах [6]. Але практика свідчить, що ця класифікація досить умовна.

Нерідко на практиці зустрічаються випадки, коли жертвами злочинів ОЗГ, сформованих на етнічній основі, стають представники їхньої ж діаспори. Практика знає багато прикладів цьому. Так, у Москві одним з видів діяльності азербайджанського етнічного угруповання є викрадення громадян, в основному своєї ж національності, з метою подальшого отримання викупу [7]. При цьому злочинцям вдається використовувати почуття національної єдності та взаємодопомоги. Підтвердженням цього є діяльність грузинського злочинного угруповання у Санкт-Петербурзі, яке працювало за такою схемою: свани (виконавці) викрадали заможного грузина або його родича і вимагали дуже велику суму грошей за його повернення (від 300 до 500 тисяч американських доларів). При цьому вони натякали, що питання можна вирішити через «зłodія у законі», також грузина, який саме й був організатором злочину. Потерпілі звертались до вказаної особи, і він як співвітчизник допомагав суттєво знизити суму викупу (до 40 або 50 тисяч доларів), яку власноруч передавав злочинцям. Таким чином, організатор забезпечував собі юридичну безпеку: навіть у разі його затримання з грошима, це пояснювалось виключно доброю волею допомогти співвітчизникам звільнити викраденого [8, 52].

Значну стурбованість викликають ОЗГ, сформовані на етнічній основі, у зв'язку з тим, що більшість з них має міжнародні зв'язки, як правило з організованими угрупованнями на своїй батьківщині. Спеціалісти Європолу у своєму звіті відносно стану організованої злочинності за 2006 рік зазначають, що основні активи та керівництво етнічно однорідних злочинних груп знаходяться за кордоном [5]. Крім того, на практиці зустрічаються навіть випадки, коли частина прибутку від злочинної діяльності передається до державної казни країни походження членів етнічної ОЗГ [8, 55]. Окрему проблему становить фінансування представниками етнічної організованої злочинності терористичних організацій.

Розглянуті питання функціонування ОЗГ, сформованих на етнічній основі, особливо актуальні для Одеської області. Ілюстрацією цього є дані офіційної статистики МВС. На всій території України (тобто у 27 адміністративно-територіальних одиницях) у 2005 році було виявлено чотирнадцять ОЗГ, сформованих на етнічній основі, та шість у 2006 році. Ці дані свідчать про те, що не у всіх адміністративно-територіальних одиницях було виявлено та припинено діяльність етнічних злочинних груп. На відміну від цього в Одеському регіоні діяльність ОЗГ, сформованих на етнічній основі, фіксувалась офіційною статистикою два роки поспіль (дві ОЗГ у 2005 році та одна у 2006 році) [9]. З чого випливає, що організована злочинна діяльність етнічних ОЗГ продовжується та їх вплив на території області зберігається.

Основними умовами існування етнічної організованої злочинності в Одеській області є:

1) багатонаціональність складу населення (під час Всеукраїнського перепису населення 2001 року на території Одеської області проживали представники 133 національностей і народностей [10]);

2) посилення міграційних процесів;

3) специфіка географічного положення (вдала розв'язка транспортних шляхів, наявність морських портів і кордонів з Молдовою, Придністров'ям, Румунією, Туреччиною через море тощо), завдяки якому виникає можливість організації та функціонування каналів нелегальної міграції;

4) збройні конфлікти на пострадянській території, які зумовили появу великої кількості біженців з «гарячих точок», що приїждять у пошуках нового місця проживання.

Вивчення ОЗГ, сформованих на етнічній основі, значно ускладнюється тим, що дані офіційної статистики не дають дійсної картини етнічної організованої злочинності. До основних причин цього можна віднести:

1. Високий рівень латентності, притаманний усій організованій злочинності, який у випадку з ОЗГ, сформованими на етнічній основі, ще значно збільшується. Це обумовлено закритістю етнічних груп та круговою порукою, яка існує поміж їх членами. Крім національної солідарності, це явище можна пояснити існуючими санкціями у клані. Так, наприклад, якщо циганка дасть свідчення проти своїх співучасників, на неї очікує не тільки ганьба у таборі, але й обов'язок утримувати сім'ю, які через неї втратили годувальників [11].

2. Викривлення, обумовлені недоліками роботи правоохоронних органів. Так мною було вивчено 214 статистичних карток на осіб, які входили до складу ОЗГ, відносно яких кримінальні справи було закінчено та направлено до суду за 2005 та 2006 роки (Ф.2 Статистична картка на особу, яка вчинила злочин — Додаток до п. 6.2.4 Інструкції про єдиний облік злочинів, що ведеться МВС України). Аналіз цих документів показав, що крім трьох етнічних ОЗГ, відображених в офіційній статистиці, до таких можна віднести ще чотири. Тобто реальна кількість зареєстрованих етнічних організованих злочинних угруповань на території Одеської області за вказаний період має становити не три, а сім. До того ж ця цифра не враховує вищезазначену високу латентність цього виду злочинності, і уявляється, що з урахуванням останньої кількість ОЗГ, сформованих на етнічній основі, зростає у багато разів.

3. Статистичні показники відображають не стільки реальний стан злочинності на певній території, скільки ефективність діяльності правоохоронних органів.

З вищевикладеного випливає, що у вивченні етнічної організованої злочинності існує низка методологічних труднощів. Оскільки статистичні дані не показують реальної картини цього виду злочинності, більш інформативними джерелами є непрямі дані: експертні оцінки, статистика по міграції, аналіз наукових джерел та ЗМІ як в Україні, так і за кордоном (особливо у країнах СНД).

Розглянемо можливість використання непрямих даних у вивченні етнічної організованої злочинності на прикладі статистики з міграційних процесів. Зв'язок злочинності з міграцією зазначають багато кримінологів. Особливість мігрантів полягає у тому, що вони психологічно легко переходять від законних форм діяльності до протиправних і навпаки. Мігранти утворюють відособлену форму спільноти, яка сама по собі може й не бути криміналізованою, але в ній завжди спостерігаються етнічні злочинні організовані групи, які тісно пов'язані з усією етнічною спільнотою на основі групової моралі [4]. Таким чином, мігранти потрапляють до груп підвищеного ризику криміналізації.

Вказане «хитке» соціальне становище мігрантів можна пояснити процесом маргіналізації, якого зазнає значна кількість переселенців. Це зумовлено ривком соціально-корисних (економічних, культурних, дружніх тощо) зв'язків на попередньому місці постійного проживання та складністю встановлення аналогічних на новому.

Ситуація ще більше загострюється через вороже ставлення місцевих жителів до мігрантів. За даними В. М. Дрьоміна, серед факторів, що дестабілюють ситуацію у тих чи інших країнах, все частіше називають міграційні процеси. При цьому багато з опитаних осіб ототожнюють міграцію з етнічною злочинністю. Таким чином, у суспільстві формується образ мігранта-правопорушника, що викликає значно більшу небезпеку порівняно зі своїми «вітчизняними» злочинцями. Корінне населення звинувачує мігрантів у погіршенні свого економічного становища, розглядає їх як конкурентів на ринку праці та житла. Ще більша соціальна напруженість виникає у тих випадках, коли мігранти претендують на власність та землю (наприклад, АР Крим) [12].

Значну роль у маргіналізації мігрантів відіграють ЗМІ. Наведення ними того чи іншого матеріалу в не дуже коректній формі по відношенню до представників некорінних національностей завдає їм значної шкоди. Наслідком цього є вже зазначене вороже ставлення місцевого населення до представників нетитульних націй, уособлення їх виключно зі злочинцями тощо. Це викликає протест з боку національних меншин, який виражається в тому числі і у скоєнні злочинів як його крайньому прояві. Таким чином, можна побачити на практиці дію теорії стигматизації, запропоновану Френком Танненбаумом.

У випадку з нелегальними мігрантами зазначена проблема маргіналізації ще більше загострюється через відсутність у них офіційного статусу в країні перебування, оскільки це практично унеможливує їх працевлаштування у легальний спосіб. Крім того, нелегальна міграція, як самостійний вид організованої злочинної діяльності, є також складовою частиною інших її видів: наркобізнесу, незаконного обігу зброї, контрабанди тощо. Так, у 2006 році Державною прикордонною службою України було виявлено 25 782 незаконних мігрантів та відмовлено в пропуску через державний кордон 18 173 потенційним незаконним мігрантам; було затримано за незаконне перетинання державного кордону 12 364 особи, у яких вилучено 99 одиниць зброї, 11606 боеприпасів, 900 кг наркотичних речовин, 11606 кг вибухових речовин та товарів на суму 225 млн грн [13].

Таким чином, використання вищенаведених даних дозволяє більш повно висвітлити стан етнічної організованої злочинності на певній території, а також, враховуючи розглянуті психологічні чинники криміналізації мігрантів, побудувати більш ефективну систему запобігання їй.

Треба зазначити, що крім розглянутих труднощів у вивченні ОЗГ, сформованих на етнічній основі, існує багато проблем у практичній діяльності з протидії етнічній організованій злочинності. Одна з найскладніших — це використання негласних співробітників при здійсненні боротьби з організованою злочинністю через закритість розглянутої категорії груп. Це пов'язано з тим, що етнічні ОЗГ у своїй діяльності можуть використовувати представників слов'янської національності, але, як правило, лише як виконавців, які не завжди особисто знайомі з керівництвом групи і не володіють повною інформацією щодо усієї злочинної діяльності угруповання.

Підсумовуючи усе вищевикладене, можна визначити такі напрямки протидії етнічній організованій злочинності:

1. Вироблення державою більш поміркованої міграційної політики, що дозволить контролювати міграційні процеси у країні та зменшить умови для нелегальної міграції.
2. Посилення діяльності правоохоронних органів щодо припинення функціонування каналів нелегальної міграції.
3. Запобігання маргіналізації представників нетитульних націй.
4. Закріплення на законодавчому рівні засад державної етнополітики.
5. Розробка та втілення у життя програм щодо адаптації мігрантів, у тому числі їх акультурації (тобто культурної інтеграції, яка передбачає сприйняття мігрантами мови, основ культури, традицій, системи цінностей та норм поведінки).
6. Формування у місцевого населення більш толерантного ставлення до представників інших національностей.

Література і примітки

1. Горбатенко В. П. Етнос // Юридична енциклопедія. В 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.]. — К., 1998. — Т. 2. — С. 369.
2. Лизогуб Б. В. Організовані злочинні угруповання: класифікація та заходи протидії: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. — Х., 2004. — С. 97–98, 240.
3. Українське законодавство, на відміну від російського, не містить визначення терміна «титульна нація». В останньому під титульною нацією розуміється частина населення держави, національність якої визначає офіційну назву даної країни (ФЗ «О государственной политике Российской Федерации в отношении соотечественников за рубежом» от 24 мая 1999 г.). Якщо брати за основу це визначення, для України титульною нацією є українська, а усі інші, відповідно, нетитульні. Однак, враховуючи історичні умови, у даній статті у ролі титульної нації також розглядається російська. Таким чином, об'єктом дослідження цієї роботи є ОЗГ, сформовані з представників усіх націй, крім української та російської.
4. Коломыйца Д. М. Структурные особенности этнической преступности // <http://www.crime.vl.ru/index.php?p=1252&more=1&c=1&t=1&p=1>.
5. EU Organized Crime Threat Assessment 2006.
6. Геворгян Г. Преступные этнические формирования // Законность. — 1999. — № 9. — С. 36–38.
7. <http://www.newsru.com/crime/04oct2006/band.html>.
8. Топильская Е. В. Организованная преступность. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 1999.

9. Офіційні статистичні дані МВС України.
10. Офіційні дані Державного комітету статистики України.
11. Егоров А. Секреты цыганской мафии // Мир криминала : костромская народная газета. — <http://www.novasich.org.ua/index.php?go=News&in=view&id=2363>
12. Дремлюк В. П. Миграция и проблемы обеспечения криминологической безопасности в Причерноморском регионе // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / голов. ред. С. В. Ківалов ; відп. за вип. В. М. Дрьомін. — О., 2004. — Вип. 20. — С. 124–125.
13. Основні результати оперативної службової діяльності Державної прикордонної служби України // <http://www.pvu.gov.ua/osd.htm>.

Анотація

Статтю присвячено питанням протидії організованій етнічній злочинності. Зроблено висновки, що основними шляхами цієї діяльності є виважена міграційна політика; запобігання маргіналізації та соціальної адаптації мігрантів.

Ключові слова: етнічна організована злочинність, маргіналізація.

Summary

The article is devoted to counteracting with organized ethnic crime. It is stressed that migration policy, reduction of marginalization and migrants social adaptation processes and programs are the main ways of organized ethnic crime prevention.

Keywords: ethnic organized crime, marginality.

УДК 343.22:343.71

С. В. Албул

КОРИСЛИВІ МОТИВИ ВЧИНЕННЯ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ: ОЗНАКИ ТА СОЦІАЛЬНА СУТНІСТЬ

У літературі визначається, що наприкінці ХХ століття у більшості земель змінилася етична мотивація поведінки [1]. Але слідча і судова практика свідчать, що саме корисливі мотиви залишаються найбільш поширеними при вчиненні злочинів. Як справедливо стверджують науковці, в загальній структурі сучасної злочинності до 70 % становлять корисливі посягання, серед яких значний масив саме корисливо-насильницьких злочинів [2]. Тезу щодо пріоритету корисливих мотивів серед інших при вчиненні злочинів підтверджують і спеціалісти інших галузей знань [3].

Чинне кримінальне законодавство не дає визначення корисливого мотиву злочинів. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти корисливо-насильницьких злочинів були й залишаються предметом досліджень багатьох провідних науковців, а саме П. П. Андрушка, О. М. Бандурки, Є. П. Вечерніна, О. О. Герцензона, О. М. Джузи, А. Ф. Зелінського, М. Й. Коржанського, В. М. Кудрявцева, В. В. Лунєєва, П. С. Матишевського, В. В. Тіщенко та багатьох інших. Але й дотепер відкритим, на наш погляд, залишається питання щодо наукового визначення ознак та соціальної сутності корисливих мотивів вчинення корисливо-насильницьких злочинів. Примітно, що саме соціальна сутність